

Колодяжна І. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інноватики та управління
Приазовського державного технічного університету*

Букріна К. А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Приазовського державного технічного університету*

Kolodaznaya Irina

*PhD in Economics, Associate professor
Associate professor, Department of Innovation and Management,
Pryazovskyi State Technical University*

Bukrina Katerina

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Finance and Banking,
Pryazovskyi State Technical University*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Стаття присвячена визначенню поняття «економічна безпека підприємства». Розглянуто поняття безпеки, економічної безпеки, а також зв'язок цих визначень з призначенням організації; визначено проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства (установи) на макро-, мезо- та мікрорівнях функціонування й розвитку народного господарства. Сформульовано основні умови, фактори та загрози, що впливають на економічну безпеку підприємства. Описано критерії, на основі яких можна зробити висновок про стан економічної безпеки підприємства. Визначено, що в сучасних умовах процес сталого функціонування, розвитку, оптимізації та раціоналізації виробництва вітчизняних підприємств багато в чому залежить від удосконалення їх діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: система, захист, безпека, економічна безпека, стійке функціонування, підприємство.

Вступ та постановка проблеми. Нині питання забезпечення умов фінансового благополуччя підприємств висуваються на перший план.

На розвиток підприємства впливають такі чинники, як нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція.

В сучасних умовах проблема економічної безпеки є актуальною, оскільки підприємства працюють в умовах різних зовнішніх та внутрішніх ризиків, а конкурентне середовище приховує численні погрози. Ця обставина вимагає від суб'єктів управління підприємством побудови комплексної системи, спрямованої на підвищення рівня економічної безпеки. Сучасна кризова ситуація та процеси модернізації країни обумовлюють ведення цілеспрямованої діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств.

Для того щоби зрозуміти та усвідомити значення поняття «економічна безпека», необхідно дати сутнісну характеристику особливій категорії «безпека». У Законі України «Про національну безпеку України» № 8068 вона визначається як «захищеність життєво важливих для суспільства та особистості інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів». За цього визначення забезпечення національної безпеки України – це діяльність держави, всього суспільства та кожного громадянина окремо, спрямована на захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Вона не зводиться

тільки до захисту. Ідея національної безпеки тісно пов'язана з концепцією економічного розвитку, виступає невід'ємною частиною та одночасно умовою її реалізації. Безпека повинна бути спрямована не тільки на запобігання загроз, але й на розвиток та зміцнення прав і свобод особистості, матеріальних і духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [1, с. 67].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняттю економічної безпеки підприємства та чинникам впливу на діяльність підприємства приділена увага в працях вітчизняних вчених, таких як О.І. Барановський, І.О. Бланк, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, М.І. Камлик, В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, С.М. Шкарлет [2–5].

Питання визначення або уточнення сутності та оцінювання економічної безпеки різних рівнів економіки набувають особливої актуальності. Про це свідчить значна кількість наукових праць, які присвячені саме цій проблемі. Необхідно зазначити, що позиції більшості вчених щодо цієї проблеми, значно різняться, а іноді є протилежними, тобто тривають дискусії стосовно концептуальних підходів до визначення сутності категорії «економічна безпека», спектру функціональних складових цієї категорії, складу оціночних критеріїв, складових економічної безпеки тощо [1, с. 63]. Саме тому актуальним сьогодні залишається вивчення сутності категорії «економічна безпека», її напрямів забезпечення, управління засобами захисту, виявлення спроб та фактів порушень, вжиття заходів щодо їх нейтралізації, вдосконалення структури економічної безпеки підприємства.

Метою статті є комплексне вивчення структури та функціональних складових економічної безпеки підпри-

емства для управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи.

Результати дослідження. Забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умова стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Це пояснюється тим, що економіка є однією з найважливіших сторін діяльності суспільства, держави та особистості, отже, поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінювання життєздатності економіки, її міцності за можливих зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, забезпечення економічної безпеки належить до найважливіших національних пріоритетів.

Економічна безпека – це:

- стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування й прогресивного розвитку України, невразливість і незалежність її економічних інтересів до можливих зовнішніх та внутрішніх загроз і впливів [6, с. 14];

- стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, за якого гарантуються стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [4, с. 20].

Для оцінювання стану економічної безпеки застосовується система показників, за пороговим значенням яких визначають стан економічної безпеки розглянутого об'єкта. За невідповідності допустимим значенням відбувається формування негативних, руйнівних тенденцій щодо економічної безпеки.

Поняття «безпека підприємства» нерозривно пов'язане з поняттями «стійкість», «розвиток», «вразливість», «керованість».

Економічна безпека підприємства – це його спроможність розвиватися та працювати в умовах постійно мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища, що характеризує її стійкість [7, с. 264]. Інакше кажучи, під терміном «економічна безпека підприємства» розуміється стан захищеності його важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз для забезпечення стабільності та прогресування в сьогоденні та майбутньому.

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності від різних загроз, типи яких наведені на рис. 1.

Всі фактори ризику, небезпеки та загрози можуть бути згруповані за різними класифікаційними ознаками. Най-

більшого поширення в науці отримало виділення небезпек і загроз залежно від сфери їх виникнення. За цією ознакою розрізняють внутрішні та зовнішні загрози. Зовнішні небезпеки та загрози виникають за межами підприємства. Вони не пов'язані з його виробничою діяльністю, як правило, є такою зміною навколишнього середовища, яка потенційно може принести підприємству збитки.

До цих загроз, на нашу думку, необхідно віднести:

- недостатню розвиненість законодавчої та нормативно-правової бази, що дає змогу ефективно протидіяти недобросовісній конкуренції;
- екологічні загрози;
- загрози інформаційного характеру;
- неефективну роботу відповідних державних структур щодо створення сприятливих умов для проведення науково-технічних і техніко-технологічних досліджень;
- залучення кримінальних структур для впливу на конкурентів;
- відсутність детальної та об'єктивної інформації про суб'єктів економічної діяльності та їх фінансове становище;
- низький рівень культури ведення бізнесу в ринковому середовищі;
- брендові (іміджеві) загрози.

Внутрішніми загрозами є:

- дії або бездіяльності (зокрема, навмисні і ненавмисні) персоналу підприємства (установи), що суперечать інтересам його місії та комерційної діяльності, наслідком яких може бути нанесення непередбачених витрат;
- витік або втрата інформаційних ресурсів (зокрема, відомостей, що становлять комерційну таємницю та/або конфіденційну інформацію);
- підрив його ділового іміджу в очах бізнес-партнерів;
- виникнення проблем у взаєминах з реальними та потенційними партнерами і можливість втрати та/або неукладення (продлонгації) подальших важливих договорів (контрактів);
- конфліктні ситуації з конкурентами, загроза життю та здоров'ю персоналу тощо.

Необхідно відзначити, що нині не всі керівники підприємств готові повною мірою оцінити потребу створення надійної системи економічної безпеки. Складність

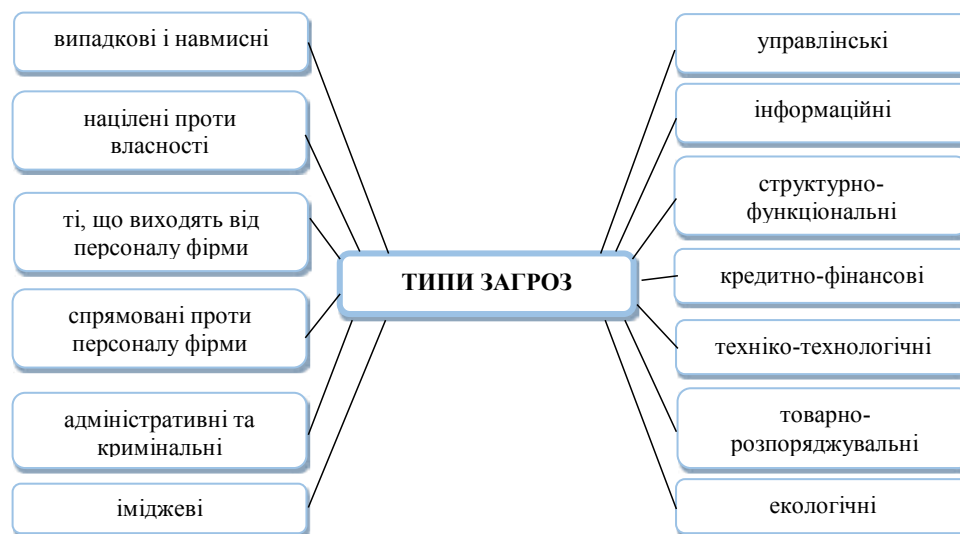

Рис. 1. Типи загроз

полягає в особливості визначення конкретних дій, необхідних для захисту тих чи інших важливих ресурсів. Внаслідок цього багато керівників обмежуються створенням на підприємстві охоронних структур, майже повністю виключаючи з переліку організаційно-технічні та правові методи, засоби та способи захисту інформації тощо.

У зв'язку з цим система забезпечення економічної безпеки підприємств є єдиним організаційно-технічним комплексом, під час формування якого розробляється концепція забезпечення безпеки об'єкта чи політика безпеки. Її основу складає перелік обов'язкових заходів, життя яких спрямоване на вироблення алгоритму дій щодо захисту заявленого об'єкта, таких як визначення складу служби безпеки, її місця в організаційній структурі підприємства; сфера її компетенції, прав і повноважень; варіанти дій у різних ситуаціях уникнення конфліктів між внутрішніми та зовнішніми структурними підрозділами.

Політика економічної безпеки визначає правильний з точки зору підприємства спосіб використання комунікаційних та обчислювальних ресурсів, правила доступу на об'єкт, правила обігу з конфіденційною інформацією, а також процедури запобігання порушень режиму безпеки та реагування на них.

На нашу думку, економічна безпека – це не тільки захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність відповідних інститутів влади створити механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, насамперед малого та середнього бізнесу, задля підтримки соціально-політичної стабільності суспільства.

Таким чином, перехід економіки на ринкові відносини вимагає від керівників підприємств не тільки розроблення ринкової стратегії та тактики, але й концепції безпеки, обов'язково включає спеціальні програми (плани) щодо захисту інформаційної, інтелектуальної власності та економічної безпеки.

Відповідно, роль служб безпеки, які відповідають за проведення цієї роботи на підприємстві та виконують функції дотримання правил політики безпеки й плану захисту, менеджменту засобами захисту, контролю та моніторингу за правильністю їх експлуатації, виявлення спроб та фактів порушень і вжиття заходів щодо їх нейтралізації, також виходить на перший план. Ослаблення практично будь-якої складової інфраструктури підприємства адекватно відбивається на його безпеці, що може вплинути на ефективний процес управління підприємством, яке перебуває в тісному взаємозв'язку з питаннями економічної безпеки.

Забезпечення функціонування підприємства в перспективі вимагає розгляду кризового стану як об'єкта управління. Завданням антикризового управління є вплив на проблеми, а також окремі чинники, що приводять до появи кризових явищ та процесів. Будь-яке управління має бути антикризовим. Процеси та технології антикризового управління характеризуються такими ознаками:

- мобільність та динамічність використання ресурсів;
- використання програмно-цільового підходу у розробленні та реалізації управлінських рішень;
- посилення чинників часу в процесі управління;
- оцінювання наслідків за кожним з можливих до прийняття управлінських рішень тощо [8, с. 328].

Побудову структури механізму управління в системі економічної безпеки підприємства доцільно здійснювати на основі функціонально-ресурсного підходу що дасть змогу:

- розпізнавати загрози;

– визначати, коли, за яких обставин та за якими напрямками необхідно здійснювати агресивний наступ (реалізувати контрзагрози), використовувати еволюційний підхід (метод ретельної методичної підготовки та поступового розширення життєвого простору), застосовувати метод адаптації або вичікування.

Ефективність сучасних підприємств визначається стратегіями, спрямованими на активне використання внутрішнього потенціалу для зміни зовнішнього середовища, а не тільки до пристосування. При цьому активна адаптація є процесом, який створює приріст вартості підприємства.

Розглянемо структуру економічної безпеки підприємства як сукупність взаємопов'язаних організаційних, фінансово-економічних та адміністративно-правових складових цілеспрямованого впливу на об'єкт управління, результатом якого має бути керована динаміка, що не допускає затяжних кризових явищ та банкрутства підприємства. Цьому мають сприяти прогнозування та планування діяльності, регулярний моніторинг та аналіз рівня економічної безпеки в поточному та перспективному періодах. В рамках моніторингу та аналізу рівня економічної безпеки підприємства необхідне використання системи показників та критеріїв як єдиної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень щодо зміцнення економічної безпеки підприємства.

Задля досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки підприємство має проводити роботу із забезпечення високого рівня безпеки основних функціональних складових. Структуру економічної безпеки підприємства можна подати у вигляді, представленому на рис. 2.

Фінансова безпека серед функціональних складових економічної безпеки вважається провідною та вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Інтелектуальна складова включає рівень володіння сучасними знаннями, впровадження новачок у розвиток персоналу, підвищення рівня професійних знань, навичок, умінь, стимулювання прояву ініціативи та здібностей шляхом створення гнучкої системи преміювання згідно з розвитком науково-технічного прогресу [10, с. 264].

Кадрова складова – це процес запобігання впливів на економічну безпеку підприємства за допомогою ліквідації чи зниження ризиків та різноманітних загроз, що пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом та трудовими відносинами загалом. Кадрова безпека є комбінацією складових, пов'язаних між собою складними зв'язками.

Соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний та якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, а також сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.

Екологічна безпека – стан навколишнього середовища в межах світового господарства, у країні загалом та регіонах зокрема, а також на підприємствах, що не загрожує здоров'ю населення в процесі праці та життєдіяльності. Оберненою до екологічної безпеки є екологічна небезпека. Свідченням величезної екологічної небезпеки в Україні є те, що майже 10% її території перебуває у стані глибокої екологічної кризи, близької до катастрофи, майже 70% загальної земельної площі наближається до такого стану.

Енергетична безпека – це стан захищеності енергетичного потенціалу підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз у різних формах, що забезпечує його стабільний розвиток відповідно до статутних завдань, а

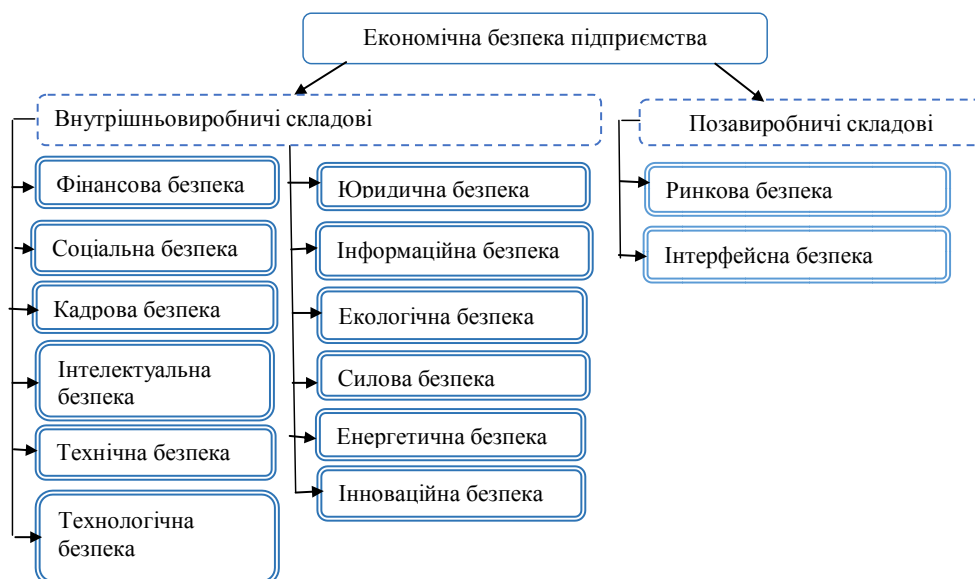

Рис. 2. Структура економічної безпеки підприємства [9, с. 262]

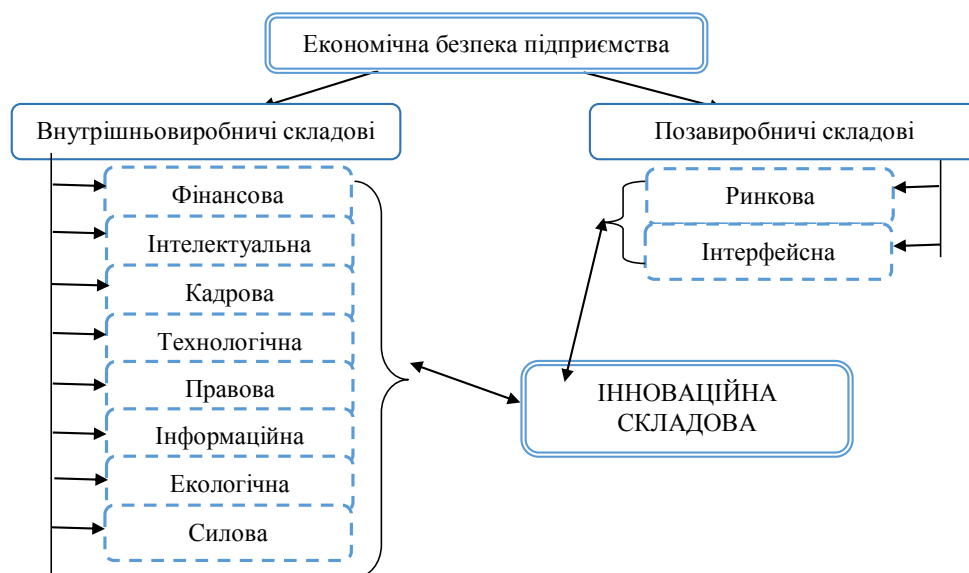

Рис. 3. Структура економічної безпеки підприємства з інноваційною складовою [11, с. 175]

також здатність до протистояння та відтворення його організації й статусу.

У зв'язку з новими умовами господарювання, які постійно змінюються під впливом НТП, інноваційна складова стає однією з найбільш вагомих для забезпечення високого рівня економічної безпеки, тому пропонується доповнити структуру економічної безпеки інноваційною складовою (рис. 3).

Розвиток ринкових відносин в Україні визначив інноваційну діяльність як єдиний спосіб виживання українських підприємств незалежно від форми власності та сфери їхньої діяльності за всіма стадіями життєвих циклів організацій, технологій та продуктів праці. При цьому результативність інноваційної діяльності прямо залежить від того, наскільки точно виконано оцінювання та експертизу ризиків, а також від того, наскільки адекватно визначені методи управління ними.

Керівництвом підприємства визначаються стратегічні питання управління економічною безпекою підприємства.

На основі цього вибирається базова стратегія. Надалі визначається мета створення нового функціонального підрозділу, а саме служби безпеки підприємства, який для виконання головних своїх функцій залучає за необхідності наявні відділи. Служба економічної безпеки підприємства здійснює управління на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Для забезпечення дієвості запропонованого механізму необхідно запровадити систему моніторингу економічної безпеки підприємства, що дасть можливість:

- забезпечити керівництво своєчасною та достовірною інформацією про економічний стан;
- провести діагностику та попередити небезпечні, деструктивні ситуації в діяльності підприємства для їх швидкого та ефективного попередження, локалізації та ліквідації;
- сформулювати ключові показники ефективності управління;
- забезпечити безперебійну та взаємовигідну дію всіх підрозділів підприємства.

Отже, нині українські підприємства піддаються негативному впливу кризових явищ, тому першочерговим завданням є розроблення інструментів активізації ефективного управління українських підприємств. Серед таких інструментів можна виділити:

- оптимізацію витрат (докладна ревізія витрат, скорочення невиробничих витрат, насамперед адміністративних, скорочення додаткових витрат на оплату праці, впровадження політики енергозбереження);
- мобілізація внутрішніх ресурсів (зменшення дебіторської заборгованості, оптимізація величини виробничих запасів, стимулювання збуту);
- підтримка елементів потенціалу відтворення (виділення пріоритетних для підприємства продуктів та напрямів діяльності, за якими підприємство має найбільш стійкі ринкові позиції, проведення лояльної політики щодо ключових працівників задля збереження кадрового потенціалу);
- доведення до логічного завершення проектів, що безпосередньо впливають на життєдіяльність підприємства.

Висновки. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що структура економічної безпеки підприємства виражається забезпеченістю підприємства якісними ресурсами, їх оптимальними запасами з урахуванням можливих ризиків господарської діяльності. При цьому всі ресурси повинні бути ефективно задіяні в рентабельне виробництво для забезпечення отримання прибутку та підтримки ліквідності підприємства. Це дасть змогу витримати цільові установки розвитку підприємства щодо економічної безпеки.

Надійна економічна безпека підприємства є можливою лише за комплексного та системного підходу, що дає змогу забезпечити стратегічний розвиток підприємства, розробити тактичні та оперативні дії для мінімізації наслідків кризи, негативного впливу загроз. Перспективами подальших досліджень є вдосконалення структури економічної безпеки підприємств за видами діяльності, розроблення підходів до оцінювання рівня та оптимальної структури економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Лугова В.М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства. *Бізнес-Інформ. Економіка*. 2011. № 10. С. 69–72.
2. Череп А.В., Лубенець І.О. Концептуальні засади економічної безпеки підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1 (5). С. 63–66.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ : Національний торговельно-економічний університет, 2014. 759 с.
4. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Ника-центр ; Эльга, 2004. 784 с.
5. Захаров О.І., Пригунов П.Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності : навчальний посібник. Київ, 2008. 257 с.
6. Сідак В.С. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія. Київ : Крок, 2008. 403 с.
7. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
8. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : книжкове вид-во НАУ, 2007. 436 с.
9. Ярова Ю.О. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.
10. Пуйда Г.В. Комплексний аналіз філософсько-економічної дефініції «інтелектуальна безпека підприємства». *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 264.
11. Дьяченко О.А. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 175.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В СИСТЕМЕ УСТОЙЧИВОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. Статья посвящена определению понятия «экономическая безопасность предприятия». Рассмотрены понятия безопасности, экономической безопасности, а также связь этих определений с назначением организации; определены проблемы обеспечения экономической безопасности предприятия (учреждения) на макро-, мезо-, и микроуровнях функционирования и развития народного хозяйства. Сформулированы основные условия, факторы и угрозы, влияющие на экономическую безопасность предприятия. Описаны критерии, на основе которых можно сделать вывод о состоянии экономической безопасности предприятия. Определено, что в современных условиях процесс устойчивого функционирования, развития, оптимизации и рационализации производства отечественных предприятий во многом зависит от совершенствования их деятельности в сфере обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: система, защита, безопасность, экономическая безопасность, устойчивое функционирование, предприятие.

ECONOMIC SECURITY IN THE SUSTAINABLE OPERATION OF ENTERPRISE

Summary. The article is devoted to the definition of the concept economic security of the enterprise security concept, economic security, as well as the relationship of these definitions with the purpose of the organization, the problems of enterprise economic security at the macro, mezo, and micro levels of national economy functioning and development. The basic conditions, factors and threats affecting the economic security of the enterprise are formulated. The article describes the criteria on the basis of which it can be concluded about the state of enterprise economic security. It is determined that in modern conditions the process of sustainable operation, development, optimization and rationalization of domestic enterprises production largely depends on the improvement of their activities in the field of economic security. In modern conditions, the problem of economic security is relevant, since enterprises operate under various external and internal risks, and the competitive environment hides numerous threats. This circumstance requires the subjects of enterprise management to build a comprehensive system aimed at improving the level of economic security. The current crisis situation and the modernization processes of the country determine the conduct of targeted activities in the field of enterprises economic security. The strategic questions concerning management of enterprise economic security are defined. The article presents the structure of economic security, taking into account the innovative component. It is innovations that are the basis for ensuring the innovative component of the enterprise economic security system. In ensuring the innovative component of economic security, the main condition is the observance and implementation of enterprise interests, and innovative security is directly aimed at the formation of the necessary and sufficient conditions for increasing the possibilities of creating and using innovations: product, technological, economic, organizational and social, in order to develop and implement the products and technologies competitiveness at the level of international standards.

Key words: system, protection, safety, economic security, sustainable operation, enterprise.